

Руденко Олександр Миколайович,
аспірант кафедри економіки та публічного управління
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
вулиця В. Манька, 17, м. Харків, 61070, Україна

e-mail: rudenko.aleks2020@gmail.com<https://orcid.org/0009-0008-4439-1185>

ПАРТИСИПАТОРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. В Україні, в умовах повномасштабного вторгнення, кардинально трансформувалась практика демократії участі на місцевому рівні. Партисипаторне бюджетування, яке до 2022 року активно розвивалося у більшості великих міст, зазнало критичного скорочення: якщо у 2022 році проводилося 134 конкурси громадського бюджету, то вже у 2023 році їх кількість скоротилася до 13, а станом на 2024 рік лише 8 міст зі 100 найбільших продовжують цю практику. Водночас війна актуалізувала потребу у партисипаторних механізмах розподілу обмежених ресурсів та залученні громадян до вирішення нагальних проблем територій.

Метою статті є вивчення інституційних вимірів партисипаторного бюджетування як інструменту регіональної політики в Україні в умовах воєнного часу та розробка рекомендацій щодо державної політики підтримки демократії участі на регіональному рівні.

Здійснено аналіз офіційних документів, статистичних даних, нормативно-правової бази та звітів міжнародних організацій за період 2022-2024 років. Основні результати дослідження свідчать про відсутність цілісної державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні. Виявлено, що скорочення програм громадського бюджету зумовлене не лише об'єктивними фінансовими обмеженнями, але й відсутністю інституційної інфраструктури підтримки. Водночас окремі міста демонструють успішні адаптивні практики, трансформуючи пріоритети відповідно до воєнних викликів: проекти спрямовуються на підтримку військових, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Дослідження виявило значний потенціал цифровізації як компенсаторного механізму збереження партисипації в умовах воєнного часу. Платформа E-DEM та міжнародний досвід Decidim і Consul демонструють можливості зниження транзакційних витрат та розширення доступу до участі, зокрема для переміщених осіб.

Концептуалізовано п'ятикомпонентну модель державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні, що включає нормативний, фінансовий, методичний, технологічний та освітній рівні. Практична значущість дослідження полягає у розробці конкретних рекомендацій для інтеграції партисипаторного бюджетування у Дорожню карту децентралізації 2024-2027 та оновлену Державну стратегію регіонального розвитку.

Ключові слова: партисипаторне бюджетування, регіональна політика, демократія участі, децентралізація, цифрова демократія, воєнний стан.

Як цитувати: Руденко О. М. Партисипаторне бюджетування як інструмент регіональної політики: інституційні виміри та практики реалізації в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2025. № 2 (67). С. 211–226. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-10>

In cites: Rudenko, O.M. (2025). Participatory budgeting as a regional policy tool: institutional dimensions and implementation practices in Ukraine. *Pressing Problems of Public Administration*, 2 (67), 211–226. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-10> [in Ukrainian].

Вступ. Партисипаторне бюджетування, яке протягом останнього десятиліття активно впроваджувалося у більшості великих та середніх міст України як інструмент залучення громадян до вирішення локальних проблем, опинилося під загрозою повного згортання через повномасштабне вторгнення рф до України. Статистика свідчить про драматичне скорочення програм громадського бюджету: якщо у 2022 році в Україні проводилося 134 конкурси, то вже у 2023 році їх кількість скоротилася до 13, причому 12 з них відбулися лише завдяки підтримці міжнародного проєкту DECIDE [3]. Станом на листопад 2024 року лише 8 міст зі 100 найбільших продовжували реалізацію партисипаторного бюджетування: Вінниця, Володимир, Івано-Франківськ, Кам'янське, Луцьк, Тернопіль, Умань та Хмельницький [4]. Водночас у таких містах як Львів, Дніпро та Ужгород, які до війни були лідерами у впровадженні інструментів демократії участі, фінансування проєктів громадського бюджету було призупинено [4].

Зазначене скорочення відбувається на тлі парадоксальної ситуації: саме в умовах війни потреба у партисипаторних механізмах розподілу обмежених ресурсів та залучення громадян до вирішення нагальних проблем територій набуває критичного значення. Внутрішньо переміщені особи, ветерани, громадяни, які втратили житло внаслідок бойових дій, потребують не лише матеріальної підтримки, але й можливості впливати на пріоритети розвитку своїх громад. Трансформація пріоритетів партисипаторного бюджетування, яку демонструють міста, що зберегли цей інструмент, свідчить про його адаптивність: проєкти спрямовуються на підтримку військових, облаштування укриттів, допомогу переселенцям та психосоціальну підтримку постраждалих від війни [24]. Це засвідчує, що партисипаторне бюджетування за відповідної інституційної підтримки може стати важливим інструментом підвищення соціальної згуртованості та стійкості громад в умовах воєнного та поствоєнного відновлення.

Партисипаторне бюджетування в Україні розвивалося у тісному зв'язку з реформою децентралізації, яка розпочалася у 2014 році та створила фінансову та інституційну основу для автономії місцевого самоврядування. Дорожня карта децентралізації на 2024-2027 роки, затверджена Кабінетом Міністрів України у березні 2024 року, визначає стратегічні пріоритети подальшого поглиблення реформи [16]. Водночас цей документ не містить окремого розділу, присвяченого інструментам демократії участі, що свідчить про відсутність системного підходу до інтеграції партисипаторного бюджетування у державну регіональну політику. Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, зміни до якої затверджені у серпні 2024 року, впроваджує територіально орієнтований підхід та наближається до політики згуртованості Європейського Союзу [15]. Ця стратегія створює потенційні можливості для інтеграції партисипаторних механізмів у систему регіонального планування та розвитку. Зокрема, принципи партнерства та багаторівневого врядування, закладені у політиці згуртованості ЄС, передбачають залучення громадян та громадських організацій до формування та моніторингу регіональних програм розвитку [8].

Проте результати аналізу виконання місцевих бюджетів за 2024 рік демонструють складні умови функціонування територіальних громад [2]. Незважаючи на деяке відновлення надходжень порівняно з 2022 роком, невизначеність зовнішньої підтримки та необхідність спрямування значної час-

тини ресурсів на оборону створюють обмеження для фінансування програм місцевого розвитку [10]. Державний бюджет на 2024 рік передбачав виділення 26,3 % ВВП на безпеку та оборону, що неминуче позначилося на обсязі трансфертів для територіальних громад [13]. У цих умовах партисипаторне бюджетування, яке традиційно розглядалося як «додатковий» інструмент залучення громадян, часто сприймається місцевою владою як неперіоритетне завдання.

Відтак постає комплексна наукова та практична проблема: як забезпечити збереження та розвиток партисипаторного бюджетування як інструменту регіональної політики в умовах воєнного часу та обмежених ресурсів? Які інституційні механізми на державному рівні можуть підтримати місцеві ініціативи демократії участі? Яку роль у цьому процесі може відігравати цифровізація? Ці питання визначають актуальність даного дослідження та його зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями розбудови демократичного врядування в Україні.

Огляд літератури. Теоретичні основи партисипаторного бюджетування закладені у дослідженнях бразильського досвіду Порту-Алегрі, який з кінця 1980-х років став глобальним взірцем залучення громадян до розподілу муніципального бюджету. Класична праця Б. Вамплера демонструє, що партисипаторне бюджетування у Порту-Алегрі базувалося на двох основних треках: публічні роботи та тематичні пріоритети, що дозволяло поєднувати територіальний та секторальний підходи до партисипації [29]. Ця модель поширилася більш ніж на 11 500 муніципалітетів у світі станом на 2024 рік, адаптуючись до різноманітних політичних, економічних та культурних контекстів. Проте, як зазначають дослідники, механічне копіювання бразильської моделі без урахування локальної специфіки часто призводить до формальності процесів та низької участі громадян.

Інституційна теорія партисипаторного бюджетування, розроблена Б. Вамплером у його докторській дисертації, пропонує систематичну рамку для аналізу мікрооснов демократичного інтервенціонізму [23]. Ця теорія наголошує на критичній ролі інституційного дизайну: правила участі, розподіл повноважень між різними рівнями влади, механізми моніторингу та підзвітності суттєво впливають на ефективність партисипаторного бюджетування. Водночас інституційний дизайн не є нейтральним технічним рішенням, а відображає баланс політичних сил та інтереси ключових акторів. Глобальна теорія змін для партисипаторного бюджетування, розроблена мережею People Powered на основі 30 років досліджень та практики, виділяє три основні шляхи впливу: через підвищення якості управління, через розширення можливостей громадян та через перерозподіл ресурсів на користь малозабезпечених спільнот [22]. Ця теорія підкреслює, що партисипаторне бюджетування має потенціал не лише покращити розподіл ресурсів, але й трансформувати владні відносини між державою та громадянами.

Європейський Парламент у своєму брифінгу 2024 року визначає п'ять ключових характеристик партисипаторного бюджетування: обговорення бюджетних пріоритетів, участь громадян у прийнятті рішень, охоплення всього міста чи регіону, повторюваний процес та наявність певного обсягу публічних ресурсів для розподілу [25]. Європейський досвід, зокрема Польщі, де з 2018 року діє спеціальний закон про партисипаторне бюджетування, засвідчує важливість нормативно-правового закріплення цього інструменту

для його сталого розвитку. Польський закон зобов'язує всі міста з населенням понад 20 тисяч осіб проводити щорічні консультації з громадянами щодо частини міського бюджету, що створює стабільну інституційну основу для демократії участі [25].

Інституційний дизайн партисипаторного бюджетування безпосередньо впливає на сприйняття громадянами колективного розширення можливостей. Дослідження румунських практик виявило чотири ключові виміри цього сприйняття: вплив на рішення, підзвітність влади, рівність можливостей участі та довіра до процесу [20]. Водночас автори підкреслюють ризик політичної кооптації партисипаторного бюджетування, коли воно використовується владою радше для легітимації попередньо прийнятих рішень, ніж для справжнього залучення громадян. Обмежене політичне втручання та прозорість процедур є критичними факторами успіху [20]. Зв'язок партисипаторного бюджетування з місцевим розвитком проаналізовано у дослідженні Д. Шугуренські та Л. Мука, які розглядають його як частину ширшої екосистеми партисипаторної демократії [28]. Автори аргументують, що партисипаторне бюджетування найефективніше працює у поєднанні з іншими демократичними інноваціями, такими як громадські слухання, консультативні ради та механізми громадського моніторингу.

Вплив партисипаторного бюджетування на добробут та якість управління досліджували Б. Вамплер, С. Точтон та А. Кумар на прикладі бразильських муніципалітетів [30]. Їхні довгострокові дослідження (1990-2016) виявили позитивний вплив партисипаторного бюджетування на показники здоров'я населення, зокрема зниження дитячої смертності та покращення санітарних умов. Це пояснюється тим, що партисипаторні процеси сприяють перерозподілу інвестицій на користь бідніших районів, які традиційно залишалися поза увагою влади. Проте автори [30] застерігають, що ці позитивні ефекти проявляються лише за умови реального впливу громадян на бюджетні рішення та достатнього обсягу ресурсів, що розподіляються через партисипаторні механізми. Гарвардський центр демократичного врядування та інновацій у своєму дослідженні, проведеному Х. Р. Гілман, наголошує на критичних викликах інституційної імплементації партисипаторного бюджетування у контексті США [21]. Автор виділяє три основні бар'єри: політичний опір традиційних інститутів влади, обмежена адміністративна спроможність муніципалітетів та складність забезпечення репрезентативності учасників.

Цифровізація створює нові можливості та виклики для партисипаторного бюджетування. Дослідження конфігурацій цифрового партисипаторного бюджетування на міській е-платформі Decidim (<https://decidim.org/>), проведене дослідниками [27], виявило значну варіативність у тому, як технічні компоненти платформи використовуються різними муніципалітетами. Автори проаналізували всі публічні інстанції Decidim та виявили, що успішна цифровізація вимагає не лише технічної інфраструктури, але й відповідних організаційних змін, тренінгів для працівників та стратегій залучення різних груп населення. Платформа Consul, розроблена мадридською мерією, демонструє потенціал цифрових інструментів для підтримки п'яти типів участі: моніторинг, обговорення, голосування, бюджетування та спільне створення законодавчих ініціатив [19]. Емпіричне дослідження понад 30 міст, які використовують Consul, засвідчило, що цифрові платформи можуть суттєво

знизити трансакційні витрати участі та розширити доступ до партисипації для груп, які традиційно були виключені з офлайн-процесів.

Проте посібник з інструментів цифрової демократії, підготовлений Participatory Budgeting Project, застерігає, що цифровізація не є панацеєю та може посилити існуючі нерівності, якщо не супроводжується цілеспрямованими зусиллями подолання цифрового розриву [18]. Автори рекомендують гібридний підхід, який поєднує онлайн та офлайн формати участі, забезпечує технічну підтримку для громадян з низьким рівнем цифрової грамотності та приділяє особливу увагу залученню маргіналізованих груп. Дослідження досвіду використання цифрових інструментів участі в Європі [17] виділяє три основні категорії е-участі: електронний моніторинг, формування порядку денного та прийняття рішень, - і в ньому автори констатують, що імплементація цифрових інструментів відбувається значно повільніше, ніж впровадження е-урядування, що пояснюється політичними бар'єрами та складністю зміни усталених практик взаємодії влади та громадян.

Незважаючи на значний корпус досліджень партисипаторного бюджетування, існують суттєві прогалини у вивченні цього феномену в екстремальних умовах, зокрема під час війни. Дослідження [4; 24] є одними з перших спроб проаналізувати трансформацію партисипаторного бюджетування в умовах повномасштабної війни. Ці праці фіксують масштаб кризи та окремі адаптивні стратегії, проте відсутній комплексний інституційний аналіз ролі держави у підтримці партисипації на регіональному рівні. Експертна підтримка Ради Європи у розробці нових регламентів партисипаторного бюджетування з урахуванням воєнних реалій демонструє важливість міжнародної технічної допомоги, проте питання створення національної системи підтримки залишається невирішеним [1]. Відтак існує нагальна потреба у дослідженні інституційних вимірів державної регіональної політики щодо партисипаторного бюджетування та розробці конкретних механізмів підтримки демократії участі в умовах воєнного та поствоєнного відновлення України.

Мета статті є вивчення інституційних вимірів партисипаторного бюджетування як інструменту регіональної політики в Україні в умовах воєнного часу та розробка рекомендацій щодо державної політики підтримки демократії участі на регіональному рівні.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить інституційний аналіз, який дозволяє розглядати партисипаторне бюджетування не лише як технічний інструмент залучення громадян, але як складну систему формальних та неформальних правил, норм і процедур, вбудовану у ширший контекст регіональної політики та міжрівневих відносин влади. Застосування інституційного підходу уможливляє виявлення структурних факторів, які сприяють або перешкоджають розвитку партисипаторного бюджетування в умовах воєнного часу. Порівняльний метод використовується для зіставлення динаміки партисипаторного бюджетування у період 2022-2024 років, а також для аналізу практик різних територіальних громад, які обрали різні стратегії адаптації до воєнних викликів. Системний підхід до регіональної політики дозволяє розглядати партисипаторне бюджетування у взаємозв'язку з іншими компонентами державної регіональної політики, зокрема з реформою децентралізації, бюджетною політикою та цифровізацією публічних послуг.

Вторинний аналіз статистичних даних базується на звітах Transparency International Ukraine щодо стану партисипаторного бюджетування станом на листопад 2024 року, які містять систематизовану інформацію про 100 найбільших міст України.

Аналітичні методи включають контент-аналіз стратегічних документів з метою виявлення місця інструментів демократії участі у державній регіональній політиці. Синтез теоретичних підходів та емпіричних даних дозволяє концептуалізувати модель державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні, яка враховує специфіку воєнного та поствоєнного періоду. Обмеженням дослідження є відсутність первинних даних опитувань громадян та представників місцевої влади, що зумовлено складністю проведення таких досліджень в умовах воєнного часу. Водночас використання множинних вторинних джерел та триангуляція даних забезпечують достатню обґрунтованість висновків.

Основні результати дослідження. Повномасштабна війна спричинила безпрецедентне скорочення програм партисипаторного бюджетування в Україні. Якщо у 2022 році, незважаючи на початок повномасштабної агресії у лютому, в країні проводилося 134 конкурси громадського бюджету, то вже у 2023 році їх кількість катастрофічно зменшилася до 13, причому 12 з них відбулися виключно завдяки фінансовій та методичній підтримці міжнародного проекту DECIDE [3]. Станом на листопад 2024 року ситуація залишається критичною: лише 8 міст зі 100 найбільших продовжують реалізацію партисипаторного бюджетування [4]. Це складає менше 10 % від кількості міст, які активно впроваджували цей інструмент до 2022 року. Географія міст, які зберегли програми громадського бюджету, охоплює різні регіони України: Вінниця, Володимир, Івано-Франківськ, Кам'янське, Луцьк, Тернопіль, Умань та Хмельницький [4]. Водночас такі великі міста як Львів, Дніпро та Ужгород, які до війни були визнаними лідерами у впровадженні інструментів демократії участі та мали найбільші за обсягом програми партисипаторного бюджетування, призупинили фінансування проєктів громадського бюджету [4].

Причини кризи партисипаторного бюджетування є комплексними та виходять за межі суто фінансових обмежень. Безумовно, скорочення надходжень до місцевих бюджетів внаслідок воєнних дій відіграло значну роль. Державний бюджет України на 2024 рік передбачав виділення 26,3% ВВП на безпеку та оборону, що становило безпрецедентну частку та неминуче позначилося на обсязі трансфертів для територіальних громад [10]. Аналітична довідка USAID GOVERLA демонструє, що для Міністерства оборони у 2024 році було передбачено 1,57 трлн грн, що суттєво обмежило можливості фінансування програм місцевого розвитку [5]. Невизначеність зовнішньої фінансової підтримки, яка у 2024–2025 роках становила критичний фактор збалансованості державного бюджету, унеможливлювала довгострокове планування видатків на місцевому рівні [11]. Водночас аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік засвідчує певне відновлення фінансової спроможності громад порівняно з критичним 2022 роком [2].

Проте фінансові обмеження не є єдиним пояснювальним фактором. Дослідження засвідчує, що навіть громади з відносно стабільними надходженнями приймали рішення про призупинення програм партисипаторного бюджетування, мотивуючи це необхідністю переорієнтації

ресурсів на підтримку внутрішньо переміщених осіб, облаштування укриттів та допомогу військовим [24]. Крім того, міграційні процеси, спричинені війною, кардинально змінили склад громади у багатьох містах. Виїзд значної частини активних громадян за кордон або до безпечніших регіонів України призвів до ерозії «критичної маси» учасників партисипаторних процесів. Одночасно масовий приплив внутрішньо переміщених осіб створив нову соціальну реальність, де традиційні механізми залучення резидентів до бюджетних рішень вимагали переосмислення критеріїв участі та пріоритетів фінансування [24].

Трансформація пріоритетів партисипаторного бюджетування у містах, які зберегли цей інструмент, відображає адаптацію до воєнних викликів. Якщо до 2022 року типові проекти громадського бюджету стосувалися облаштування дитячих майданчиків, спортивних площадок, озеленення, ремонту під'їздів та культурних ініціатив, то у 2023-2024 роках відбулося радикальне зміщення фокусу [4]. Проекти, що перемагають у конкурсах, спрямовані на підтримку військових та їхніх родин, облаштування пунктів незламності, придбання генераторів для критичної інфраструктури, психологічну та соціальну підтримку ветеранів, допомогу внутрішньо переміщеним особам [4]. Ця трансформація засвідчує, що партисипаторне бюджетування за умови відповідної адаптації інституційного дизайну може ефективно відповідати на нагальні потреби громади навіть в екстремальних умовах. Водночас така переорієнтація ставить питання про баланс між екстремними потребами та довгостроковими інвестиціями у розвиток, які також залишаються важливими для стійкості громад.

Аналіз нормативно-правової бази виявляє відсутність спеціального законодавства щодо партисипаторного бюджетування в Україні, що суттєво відрізняє українську ситуацію від низки європейських країн. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» не містить окремих положень чи цільових субвенцій для підтримки програм громадського бюджету на місцевому рівні [13]. Дорожня карта децентралізації на 2024-2027 роки, попри амбітні цілі поглиблення реформи місцевого самоврядування, не виділяє партисипаторне бюджетування як окремий пріоритет та не передбачає конкретних заходів щодо його інституційної підтримки [16]. Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки впроваджує територіально орієнтований підхід та наближається до політики згуртованості Європейського Союзу, проте інструменти демократії участі згадуються у ній радше контекстуально, ніж як самостійний об'єкт політики [15]. Це свідчить про розрив між декларативною підтримкою принципів партисипаторного врядування та відсутністю конкретних інституційних механізмів їх реалізації на державному рівні.

Інституційна інфраструктура підтримки партисипаторного бюджетування в Україні характеризується фрагментарністю та залежністю від міжнародних донорів. Міністерство інфраструктури, яке з 2024 року координує питання регіональної політики та децентралізації, презентувало результати роботи та плани, проте партисипаторне бюджетування не фігурує як окремий напрям державної політики [8]. Натомість основна підтримка надходить від міжнародних програм. Проект DECIDE, реалізований East Europe Foundation за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку, відіграв критичну роль у 2023 році, забезпечивши фінансову та методичну підтримку

для 12 з 13 конкурсів громадського бюджету [3]. Форум «Громадський бюджет: Перезавантаження», організований у 2023 році, зібрав представників громад та експертів для обговорення шляхів відновлення партисипаторних практик, проте його рекомендації не знайшли системної імплементації на державному рівні [3]. Станом на 2024 рік 40 громад подали заявки на участь у програмі підтримки, що засвідчує існування попиту на інституційну допомогу, проте масштаби підтримки залишаються обмеженими [3].

Рада Європи надає експертну підтримку у розробці нових регламентів партисипаторного бюджетування, адаптованих до умов воєнного часу. У вересні 2023 року 17 органів місцевого самоврядування за підтримки проекту Ради Європи розробили проекти регламентів та внесли 992 пропозиції для нової моделі партисипаторного бюджетування, а також 84 пропозиції для шкільного партисипаторного бюджетування [1]. Ця ініціатива засвідчила здатність громад до інституційної адаптації за умови наявності зовнішньої методичної підтримки. У лютому 2024 року 8 українських громад розробили та прийняли регламенти шкільного партисипаторного бюджетування, а загалом більше 30 громад впровадили ці регламенти [1]. Шкільне партисипаторне бюджетування розглядається як важливий інструмент виховання демократичної культури з дитинства, проте його масштабування потребує системної підтримки на державному рівні, включаючи методичні матеріали, тренінги для вчителів та адміністраторів шкіл.

Інноваційним інструментом інтеграції партисипаторного бюджетування у державну регіональну політику є експеримент з національним партисипаторним бюджетом через Державний фонд регіонального розвитку. Згідно з даними ОІДР, до 10 % коштів ДФРР може розподілятися через електронне голосування громадян [26]. Станом на момент дослідження 2 регіони провели конкурс національного партисипаторного бюджету, 4 регіони прийняли відповідні положення, а 12 регіонів розробили регламенти [26]. Ця модель має значний потенціал масштабування, оскільки вона поєднує державне фінансування з партисипаторними механізмами відбору проектів та може стати своєрідним «мостом» між місцевим та регіональним рівнями демократії участі. Проте повільні темпи впровадження засвідчують необхідність більш активної ролі центрального уряду у просуванні цієї ініціативи та наданні методичної підтримки регіональним адміністраціям [5].

Цифровізація партисипаторних процесів набула особливого значення в умовах воєнного часу, коли традиційні форми офлайн-участі стали обмеженими через загрози безпеці, переміщення населення та руйнування фізичної інфраструктури. Платформа E-DEM, розроблена як національна платформа електронної демократії, об'єднує різноманітні інструменти залучення громадян: електронні петиції, електронні консультації, громадський бюджет, громадські ініціативи [12]. Станом на 2024 рік платформа використовується десятками територіальних громад для проведення опитувань, збору ідей та голосування за проекти громадського бюджету [12]. Міністерство цифрової трансформації України активно просуває інструменти електронної демократії, позиціонуючи їх як засіб підвищення прозорості та доступності публічних послуг [9]. Україна покращила свої позиції у міжнародному рейтингу електронної участі ООН на 29 позицій, що засвідчує прогрес у цифровізації взаємодії держави та громадян [7].

Міжнародний досвід цифрових платформ для партисипаторного бюджетування надає важливі уроки для України. Дослідження конфігурацій цифрового партисипаторного бюджетування на платформі Decidim виявило, що успіх цифровізації залежить не стільки від технічних можливостей платформи, скільки від того, як ці можливості інтегруються у ширший організаційний контекст [27]. Аналіз всіх публічних інстанцій Decidim засвідчив значну варіативність у використанні технічних компонентів: деякі муніципалітети обмежуються базовим функціоналом збору пропозицій та голосування, тоді як інші створюють комплексні екосистеми участі, що включають онлайн-дебати, коментування, спільну розробку проєктів [27]. Платформа Consul, розроблена мадридською мерією та використовується понад 30 містами у світі, демонструє потенціал підтримки п'яти типів участі: моніторинг діяльності влади, обговорення політик, голосування за пріоритети, партисипаторне бюджетування та спільне створення законодавчих ініціатив [19]. Емпіричні дослідження впливу Consul засвідчили, що цифрові платформи можуть суттєво знизити транзакційні витрати участі, зробити процеси більш прозорими та доступними для широкого кола громадян.

Проте цифровізація партисипаторного бюджетування стикається з серйозними викликами інклюзивності. Посібник з інструментів цифрової демократії підкреслює ризик того, що цифрові платформи можуть посилити існуючі нерівності, якщо не супроводжуються цілеспрямованими зусиллями подолання цифрового розриву [18]. Групи населення з низьким рівнем цифрової грамотності, люди похилого віку, мешканці сільських територій з обмеженим доступом до інтернету можуть бути виключені з онлайн-процесів партисипації. Дослідження досвіду використання цифрових інструментів участі в Європі виявило, що успішна цифровізація вимагає гібридного підходу, який поєднує онлайн та офлайн формати, забезпечує технічну підтримку для громадян та приділяє особливу увагу залученню маргіналізованих груп [17]. В умовах України, де війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури та енергетичної системи, доступ до стабільного інтернет-зв'язку залишається проблемою для багатьох громад, що обмежує потенціал виключно цифрових форматів партисипації.

Шкільне партисипаторне бюджетування стало важливою інновацією, що дозволяє виховувати демократичну культуру з дитинства та адаптувати інструменти участі до специфічного контексту освітніх закладів. У лютому 2024 року 8 українських громад за підтримки Ради Європи розробили та прийняли регламенти шкільного партисипаторного бюджетування і запустили пілотний цикл [1]. Загалом більше 30 громад впровадили регламенти шкільного партисипаторного бюджетування, що засвідчує зростання інтересу до цього інструменту [1]. Шкільне партисипаторне бюджетування дозволяє учням не лише теоретично вивчати принципи демократії, але й практично долучатися до прийняття рішень щодо розподілу частини шкільного бюджету. Учні пропонують ідеї покращення шкільного середовища, обговорюють проєкти, голосують за пріоритети. Ця практика формує навички аргументації, компромісу, колективного прийняття рішень. В умовах воєнного часу, коли багато шкіл перейшли на дистанційне або змішане навчання, шкільне партисипаторне бюджетування адаптувалося до онлайн-форматів, використовуючи цифрові платформи для збору ідей та голосування.

Аналіз успішних практик міст, які зберегли партисипаторне бюджетування в умовах війни, виявляє спільні характеристики. Вінниця зберегла програму громадського бюджету, адаптувавши її пріоритети до воєнних викликів: проекти спрямовані на підтримку військових, облаштування укриттів, допомогу переселенцям [4]. Івано-Франківськ інтегрував партисипаторне бюджетування з цифровими платформами, що дозволило залучити до участі внутрішньо переміщених осіб [24]. Умань сфокусувала проекти громадського бюджету на потребах великої кількості ВПО, які перебувають у місті [4]. Спільними характеристиками цих міст є: політична воля керівництва зберегти інструменти демократії участі навіть в складних умовах, гнучкість у адаптації регламентів та пріоритетів, використання цифрових інструментів для розширення доступу до участі, прозора комунікація з громадою щодо обмежень та можливостей [24]. Ці кейси засвідчують, що партисипаторне бюджетування може бути стійким навіть в екстремальних умовах за наявності інституційної підтримки та адаптивного управління.

Роль міжнародної підтримки у збереженні та розвитку партисипаторного бюджетування в Україні важко переоцінити. Форум «Громадський бюджет: Перезавантаження», організований East Europe Foundation у 2023 році, став платформою для обміну досвідом, обговорення викликів та розробки стратегій адаптації [3]. Учасники форуму, представники громад, які продовжують реалізацію партисипаторного бюджетування, та експерти міжнародних організацій напрацювали рекомендації щодо переосмислення моделі громадського бюджету для воєнного та поствоєнного періоду. Станом на 2024 рік 40 громад подали заявки на отримання підтримки, що свідчить про існування потенціалу відновлення партисипаторних практик за умови наявності фінансової та методичної допомоги [3]. Рада Європи продовжує надавати експертну підтримку у розробці регламентів та проведенні тренінгів для представників місцевої влади та активістів. Проте залежність від міжнародних донорів робить систему підтримки вразливою до змін у пріоритетах міжнародної допомоги, що актуалізує необхідність створення національних механізмів інституційної та фінансової підтримки партисипаторного бюджетування.

На основі проведеного аналізу можна концептуалізувати п'ятикомпонентну модель державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні. Перший компонент – нормативний рівень – передбачає розробку та прийняття спеціального законодавства про партисипаторне бюджетування за прикладом Польщі, де з 2018 року діє закон, що зобов'язує всі міста з населенням понад 20 тисяч осіб проводити щорічні консультації з громадянами щодо частини міського бюджету [25]. Українське законодавство має визначити мінімальні стандарти партисипаторного бюджетування, права громадян на участь, процедури проведення конкурсів, механізми моніторингу та підзвітності. Законодавче закріплення створить стабільну інституційну основу та захистить партисипаторне бюджетування від свавільного згортання місцевою владою.

Другий компонент – фінансовий рівень – має включати механізми цільової фінансової підтримки громад, які впроваджують партисипаторне бюджетування. Це може бути реалізовано через спеціальну субвенцію з державного бюджету або через Державний фонд регіонального розвитку.

Досвід національного партисипаторного бюджету, коли до 10% коштів ДФРР розподіляється через електронне голосування, демонструє можливість поєднання державного фінансування з партисипаторними механізмами [26]. Фінансова підтримка має бути диференційованою: більші субвенції для громад з обмеженою фінансовою спроможністю, додаткова підтримка для громад, що приймають велику кількість ВПО [16]. Дорожня карта децентралізації на 2024-2027 роки має бути доповнена конкретними показниками фінансування інструментів демократії участі [16].

Третій компонент – методичний рівень – передбачає створення національного центру підтримки партисипаторного бюджетування при Міністерстві інфраструктури або іншому відповідальному органі. Цей центр має виконувати функції розробки методичних матеріалів, проведення тренінгів для представників місцевої влади та активістів, моніторингу практик, поширення кращого досвіду, координації міжнародної технічної допомоги [14]. Методична підтримка критично важлива для малих громад, які не мають власного експертного потенціалу для розробки регламентів та організації конкурсів. Національний центр може також виконувати функцію акредитації платформ для електронного голосування, забезпечуючи стандарти безпеки та прозорості цифрових процесів [6].

Четвертий компонент – технологічний рівень – має базуватися на розвитку єдиної цифрової платформи партисипаторного бюджетування або інтеграції цього функціоналу у платформу E-DEM. Цифрова платформа має забезпечувати повний цикл партисипаторного бюджетування: подання ідей, публічне обговорення, експертизу, голосування, моніторинг реалізації проєктів [12]. Важливо, щоб платформа була доступною для осіб з обмеженими можливостями, підтримувала мнотинні мови (враховуючи потреби ВПО з різних регіонів), мала мобільну версію [9]. Досвід Decidim та Consul засвідчує важливість відкритого коду та можливості адаптації платформи до специфічних потреб різних громад [19, 27]. Технологічний компонент має супроводжуватися програмами підвищення цифрової грамотності та забезпеченням доступу до інтернету у віддалених територіях [7].

П'ятий компонент – освітній рівень – включає систематичні програми навчання та обміну досвідом. Це стосується як тренінгів для представників місцевої влади щодо організації партисипаторних процесів, так і освітніх програм для громадян щодо можливостей та процедур участі. Шкільне партисипаторне бюджетування має стати обов'язковим елементом громадянської освіти у навчальних закладах [1]. Щорічні форуми, конференції, програми стажування у громадах-лідерах сприяють поширенню кращих практик та формуванню спільноти практиків партисипаторного бюджетування [3]. Інтеграція досвіду партисипаторного бюджетування у навчальні програми закладів вищої освіти, які готують фахівців з державного управління та місцевого самоврядування, забезпечить довгострокову інституційну пам'ять та експертний потенціал [22].

Ця п'ятикомпонентна модель має бути інтегрована у ключові стратегічні документи державної регіональної політики. Дорожня карта децентралізації на 2024-2027 роки потребує доповнення окремим розділом про демократію участі з конкретними цілями, завданнями, індикаторами та відповідальними виконавцями [16]. Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку, яка впроваджує територіально орієнтований підхід та наближається до по-

літики згуртованості ЄС, має передбачати партисипаторне бюджетування як обов'язковий елемент регіональних програм розвитку [15]. Принципи партисипаторства та багаторівневого врядування, закладені у політиці згуртованості ЄС, ідеально узгоджуються з філософією партисипаторного бюджетування. Інституціоналізація підтримки партисипаторного бюджетування на державному рівні створить стійку основу для збереження та розвитку демократії участі навіть в складних умовах воєнного та поствоєнного періоду.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчує, що повномасштабна війна спричинила критичне скорочення програм партисипаторного бюджетування в Україні: з 134 конкурсів у 2022 році до 13 у 2023 році та лише 8 міст, які продовжують цю практику станом на 2024 рік. Водночас це скорочення зумовлене не лише об'єктивними фінансовими обмеженнями, але й відсутністю системної державної політики підтримки демократії участі на регіональному рівні. Аналіз виявив фрагментарність інституційної інфраструктури підтримки та залежність від міжнародних донорів, що робить систему вразливою до зовнішніх змін. Окремі міста, які зберегли партисипаторне бюджетування, демонструють успішні адаптивні практики, трансформуючи пріоритети відповідно до воєнних викликів та використовуючи цифрові інструменти для розширення доступу до участі.

Практична значущість дослідження визначається конкретними рекомендаціями для державної регіональної політики. По-перше, необхідно розробити та прийняти спеціальний закон про партисипаторне бюджетування, який визначить мінімальні стандарти, права громадян на участь та механізми моніторингу. По-друге, Дорожня карта децентралізації на 2024-2027 роки має бути доповнена окремим розділом про демократію участі з конкретними показниками фінансування та відповідальними виконавцями. По-третє, доцільно створити національний центр підтримки партисипаторного бюджетування для надання методичної допомоги громадам, проведення тренінгів та моніторингу практик. По-четверте, необхідно розвивати єдину цифрову платформу з одночасним забезпеченням доступності для осіб з обмеженими можливостями та низькою цифровою грамотністю. По-п'яте, шкільне партисипаторне бюджетування має бути інтегровано у навчальні програми як обов'язковий елемент громадянської освіти.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням впливу партисипаторного бюджетування на соціальну згуртованість громад в умовах воєнного та поствоєнного відновлення. Окремого дослідження потребує питання інклюзивності цифрових форматів участі та розробка конкретних механізмів подолання цифрового розриву. Важливим напрямом є порівняльний аналіз адаптивних стратегій різних громад та ідентифікація факторів успіху у збереженні партисипаторних практик. Потребує вивчення досвід інтеграції внутрішньо переміщених осіб у процеси партисипаторного бюджетування та переосмислення критеріїв участі у контексті масштабних міграційних процесів. Актуальним залишається питання співвідношення короткострокових воєнних потреб та довгострокових інвестицій у розвиток через механізми партисипаторного бюджетування. Подальші дослідження мають також охопити регіональний вимір державної політики підтримки та аналіз ефективності національного партисипаторного бюджету через

Державний фонд регіонального розвитку як інструменту масштабування партисипаторних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптувати шкільний громадський бюджет та перезапустити громадський бюджет: 17 ОМС напрацювали проекти положень та пропозиції до впровадження. Офіс Ради Європи в Україні. 2023. URL: <https://surl.li/ezxiip> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/en/news/19387> (дата звернення: 02.10.2025).
3. Відновлення процесу громадського бюджету України як інструмента розвитку громад. Onova. 2023. URL: <https://onova.org.ua/en/news/vidnovlennia-protsesu-hromadskoho-biudzhetu-ukrainy-iak-instrumenta-rozvytku-hromad-tema-forumu-hromadskiy-biudzheta-perezavantazhennia> (дата звернення: 22.09.2025).
4. Бюджет участі в умовах війни: як його проводять міста. Transparency International Ukraine. 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/en/news/participatory-budgeting-in-wartime-how-are-cities-involving-citizens-in-spending/> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Державний бюджет 2024: аналітична довідка від експертів Проєкту USAID «ГОВЕРЛА». Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/en/news/17421> (дата звернення: 12.09.2025).
6. Децентралізація 2024: підсумки року. Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/19071> (дата звернення: 17.09.2025).
7. Електронна демократія. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/elektronna-demokratiya/> (дата звернення: 17.09.2025).
8. Команда Мінінфраструктури презентувала результати роботи та плани на 2024 рік щодо регіональної політики та децентралізації. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komanda-mininfrastruktury-prezentovala-rezultaty-roboty-ta-plany-na-2024-rik-shchodo-rehionalnoi-polityky-ta-detsentralizatsii> (дата звернення: 16.09.2025).
9. Мінцифри робить інструменти електронної демократії доступними для всіх. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-robit-instrumenti-elektronnoyi-demokratiyi-dostupnimi-dlya-vsikh> (дата звернення: 22.09.2025).
10. Огляд виконання Державного бюджету України на 2024 рік та рекомендації для 2025 року. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrainy-na-2024-rik-ta> (дата звернення: 04.09.2025).
11. Палійчук Т., Мироненко О. Огляд бюджету 2025. Центр економічної стратегії. 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/budget-2025.pdf> (дата звернення: 04.09.2025).
12. Платформа E-DEM. URL: <https://e-dem.ua/> (дата звернення: 12.09.2025).
13. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Текст_ДБУ_2024.pdf (дата звернення: 03.09.2025).
14. Третяк Ю. Державна регіональна політика: стан справ на травень 2024 року. Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18126> (дата звернення: 12.09.2025).
15. Уряд затвердив зміни до Державної стратегії регіонального розвитку. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-zminy-do-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku> (дата звернення: 06.09.2025).
16. Уряд України затвердив Дорожню карту децентралізації. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-zatverdyyv-dorozhniu-kartu-detsentralizatsii> (дата звернення: 08.10.2025).
17. Aichholzer, G., Rose, G. (2020). Experience with Digital Tools in Different Types of e-Participation. In: Hennen, L., van Keulen, I., Korthagen, I., Aichholzer, G., Lindner, R., Nielsen, R. (eds) European E-Democracy in Practice. Studies in Digital Politics and Governance. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-27184-8_4
18. Digital Democracy: Tools and Approaches for Virtual Participatory Processes. Participatory Budgeting Project. 2023. URL: https://www.participatorybudgeting.org/wp-content/uploads/2023/05/PPM_DigitalBrief_FINAL.pdf (дата звернення: 22.09.2026).

19. Fischli R, Muldoon J. Empowering Digital Democracy. *Perspectives on Politics*. 2024. 22 (3). P. 819-835. <https://doi.org/10.1017/S1537592724000409>.
20. Gherghina S, Tap P, Soare S. Participatory budgeting and the perception of collective empowerment: institutional design and limited political interference. *Acta Polit.* 2023. 58 (3). P. 573–590. <https://doi.org/10.1057/s41269-022-00273-4>
21. Gilman R. H. Engaging Citizens: Participatory Budgeting and the Inclusive Governance Movement within the United States. Harvard Ash Center for Democratic Governance and Innovation. URL: <https://ash.harvard.edu/wp-content/uploads/2024/02/participatory-budgeting-paper.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).
22. Hagelskamp C., Lerner J., Kumar N. Introducing a Global Theory of Change for Participatory Budgeting. People Powered. 2022. URL: <https://www.peoplepowered.org/news-content/introducing-a-global-theory-of-change-for-participatory-budgeting> (дата звернення: 05.09.2025).
23. Johnson C. Engaging Democracy: An Institutional Theory of Participatory Budgeting. PhD Dissertation. University of Washington. URL: <https://digital.lib.washington.edu/server/api/core/bitstreams/0b1582f7-c956-41d7-b2ad-411148db2145/content> (дата звернення: 03.10.2025).
24. Khodan M., Burtnyak I. Local budgets in Ukraine during wartime: Challenges, adaptation strategies, and the role of participatory budgeting. *Public and Municipal Finance*. 2025. 14 (4). P. 77–93. [https://doi.org/10.21511/pmf.14\(4\).2025.06](https://doi.org/10.21511/pmf.14(4).2025.06)
25. Kotanidis S., Recchia C. Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance. European Parliamentary Research Service. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI\(2024\)762412_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI(2024)762412_EN.pdf) (дата звернення: 08.10.2025).
26. National Participatory Budgeting in Ukraine. ODP. URL: <https://oidp.net/en/practice.php?id=1270> (дата звернення: 22.09.2025).
27. Palacin V., McDonald S., Aragón P., and Nelimarkka M. Configurations of Digital Participatory Budgeting. *ACM Trans. Comput.-Hum. Interact.* 2024. 31. 2. Article 28 (April 2024). P. 1–28. <https://doi.org/10.1145/3635144>
28. Schugurensky D., & Mook L. Participatory budgeting and local development: Impacts, challenges, and prospects. *Local Development & Society*. 2024. 5 (3). P. 433–445. <https://doi.org/10.1080/26883597.2024.2391664>
29. Wampler B. A Guide to Participatory Budgeting. International Budget Partnership. 2000. URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf> (дата звернення: 22.09.2025).
30. Wampler B., Touchton S., Kumar A. How Participatory Budgeting Can Improve Governance and Well-Being. *Deliberative Democracy Digest*. URL: <https://surl.li/qjijkl> (дата звернення: 22.09.2025).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025 р.

Стаття рекомендована до друку 17.11.2025 р.

Опубліковано 30.12.2025 р.

REFERENCES

1. Adapt the school public budget and restart the public budget: 17 local governments have developed draft regulations and proposals for implementation. Council of Europe Office in Ukraine. 2023. URL: <https://surl.li/ezxiip> [in Ukrainian].
2. Analysis of the implementation of local budgets for 2024. Decentralization. 2024. URL: <https://decentralization.ua/en/news/19387> [in Ukrainian].
3. Restoration of the participatory budgeting process in Ukraine as a tool for community development. Onova. 2023. URL: <https://surl.li/xalmpy> [in Ukrainian].
4. Participatory budgeting in wartime: how cities are implementing it. Transparency International Ukraine. 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/en/news/participatory-budgeting-in-wartime-how-are-cities-involving-citizens-in-spending/> [in Ukrainian].
5. State budget 2024: analytical report from experts of the USAID HOVERLA Project. Decentralization. 2024. URL: <https://decentralization.ua/en/news/17421> [in Ukrainian].
6. Decentralization 2024: results of the year. Decentralization. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/19071> [in Ukrainian].

7. E-democracy. Reanimation Package of Reforms. URL: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/elektronna-demokratiya/> [in Ukrainian].
8. The Ministry of Infrastructure team presented the results of its work and plans for 2024 regarding regional policy and decentralization. Cabinet of Ministers of Ukraine. 2024. URL: <https://surl.li/rrhciz> [in Ukrainian].
9. The Ministry of Digital Transformation makes e-democracy tools accessible to everyone. Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-robot-instrumenti-elektronnoi-demokratiyi-dostupnimi-dlya-vsih> [in Ukrainian].
10. Review of the implementation of the State Budget of Ukraine for 2024 and recommendations for 2025. National Institute for Strategic Studies. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta> [in Ukrainian].
11. Paliychuk, T., & Myronenko, O. (2024). Review of the 2025 budget. *Center for Economic Strategy*. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/budget-2025.pdf> [in Ukrainian].
12. E-DEM platform. URL: <https://e-dem.ua/> [in Ukrainian].
13. On the State Budget of Ukraine for 2024: Law of Ukraine No. 3460-IX of 09.11.2023. (2024). Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Текст_ДБУ_2024.pdf [in Ukrainian].
14. Tretiak, Yu. (2024). State regional policy: state of affairs as of May 2024. *Decentralization*. URL: <https://decentralization.ua/news/18126> [in Ukrainian].
15. The government approved changes to the State Strategy for Regional Development. Cabinet of Ministers of Ukraine. 2024. URL: <https://surl.li/iysir> [in Ukrainian].
16. The Government of Ukraine approved the Roadmap for Decentralization. Cabinet of Ministers of Ukraine. 2024. URL: <https://surl.it/hbetgt> [in Ukrainian].
17. Aichholzer, G., Rose, G. (2020). Experience with Digital Tools in Different Types of e-Participation. In: Hennen, L., van Keulen, I., Korthagen, I., Aichholzer, G., Lindner, R., Nielsen, R. (eds) *European E-Democracy in Practice. Studies in Digital Politics and Governance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-27184-8_4
18. Digital Democracy: Tools and Approaches for Virtual Participatory Processes. Participatory Budgeting Project. 2023. URL: <https://surl.li/zfvkyy>
19. Fischli, R, Muldoon, J. (2024). Empowering Digital Democracy. *Perspectives on Politics*, 22 (3), 819–835. <https://doi.org/10.1017/S1537592724000409>
20. Gherghina, S, Tap, P, Soare, S. (2023). Participatory budgeting and the perception of collective empowerment: institutional design and limited political interference. *Acta Polit*, 58 (3), 573–590. <https://doi.org/10.1057/s41269-022-00273-4>
21. Gilman, R.H. (2024). Engaging Citizens: Participatory Budgeting and the Inclusive Governance Movement within the United States. *Harvard Ash Center for Democratic Governance and Innovation*. URL: <https://ash.harvard.edu/wp-content/uploads/2024/02/participatory-budgeting-paper.pdf>
22. Hagelskamp, C., Lerner, J., Kumar, N. (2022). Introducing a Global Theory of Change for Participatory Budgeting. *People Powered*. URL: <https://www.peoplepowered.org/news-content/introducing-a-global-theory-of-change-for-participatory-budgeting>
23. Johnson, C. Engaging Democracy: An Institutional Theory of Participatory Budgeting. PhD Dissertation. University of Washington. URL: <https://digital.lib.washington.edu/server/api/core/bitstreams/0b1582f7-c956-41d7-b2ad-411148db2145/content>
24. Khodan, M., Burtnyak, I. (2025). Local budgets in Ukraine during wartime: Challenges, adaptation strategies, and the role of participatory budgeting. *Public and Municipal Finance*, 14 (4), 77–93. [https://doi.org/10.21511/pmf.14\(4\).2025.06](https://doi.org/10.21511/pmf.14(4).2025.06)
25. Kotanidis, S., Recchia, C. (2024). Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance. *European Parliamentary Research Service*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI\(2024\)762412_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI(2024)762412_EN.pdf)
26. National Participatory Budgeting in Ukraine. *OIDP*. URL: <https://oidp.net/en/practice.php?id=1270>
27. Palacin, V., McDonald, S., Aragón, P., and Nelimarkka, M. (2024). Configurations of Digital Participatory Budgeting. *ACM Trans. Comput.-Hum. Interact*, 31, 2, Article 28 (April 2024), P. 1–28. <https://doi.org/10.1145/3635144>
28. Schugurensky, D., & Mook, L. (2024). Participatory budgeting and local development: Impacts, challenges, and prospects. *Local Development & Society*, 5 (3), 433–445. <https://doi.org/10.1080/26883597.2024.2391664>

29. Wampler, B. (2000). A Guide to Participatory Budgeting. International Budget Partnership. URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf>

30. Wampler, B., Touchton, S., Kumar, A. How Participatory Budgeting Can Improve Governance and Well-Being. *Deliberative Democracy Digest*. URL: <https://surl.li/wpdtdg>

The article was received by the editors 15.10.2025.

The article is recommended for printing 17.11.2025.

Published 30.12.2025.